

Wanda Agnieszka Jabłońska

Rozważania o integracji

Wszelkie doświadczenia, jakich nabywa człowiek na poszczególnych etapach swego życia, pozostawiają ślad w jego psychice, kształtują osobowość, rozwijają zdolności, umiejętności, tworzą przyszłą bazę do osiągnięć w dorosłym życiu.

Ważne są zatem doświadczenia, jakie zdołają dzieci na etapie wczesnej edukacji, zwłaszcza edukacji o charakterze integracyjnym.

Zmiana nastawienia do ludzi niepełnosprawnych, ich roli w społeczeństwie odbywa się powoli. Początkowo upomnieli się o nią dorośli niepełnosprawni, teraz zmiany wkroczyły do przedszkoli i szkół.

Praktycy wiedzą, że w tej dziedzinie jest jeszcze wiele do zrobienia. Kilka lat temu w publicznych przedszkolach czy szkołach nikt nie mówił o procesie integracji, niewiele osób widziało jej sens i konieczność. Dziś integracja jest naturalną sytuacją wychowawczą, edukacyjną, w szczególności zaś elementem życia społecznego.

Termin „integracja” pochodzi z łaciny i oznacza zespolenie się, scalenie, tworzenie całości z części. Wg Hulka *integracyjny system kształcenia i wychowania polega na maksymalnym włączeniu dzieci i młodzieży z odchyleniami od normy do zwykłych szkół i innych placówek oświatowych, umożliwiając im w miarę możliwości wzrastanie w gronie zdrowych rówieśników*¹.

Początek rodzenia się idei integracji przypada na lata 60., ale dojrzewanie do przyjęcia nowego sposobu myślenia, a w konsekwencji i działania, odbywało się w różnych krajach w różnym tempie. Najwcześniej idea integracji zyskała zwolenników w Stanach Zjednoczonych i niektórych krajach skandynawskich, głównie w Szwecji. W późniejszym czasie dołączyła Wielka Brytania, Włochy, Niemcy i inne kraje. W Polsce nasilenie zainte-

resowania problemem ludzi niepełnosprawnych nastąpiło w latach 70., ale nie znalazło wówczas szerszego odbicia w społecznym działaniu. Dopiero w ostatnich latach zaczęły powstawać placówki integracyjne, często niestety jako „ratunek” dla placówek ogólnodostępnych.

Wg Doroszewskiej *podstawowym zadaniem integracji jest doprowadzenie osób niepełnosprawnych do takiego poziomu intelektualnego i społecznego, który pozwoliłby im włączyć się w środowiska ludzi normalnych (rodzina, szkoła, zakład pracy, szersze środowisko) jako współpartnerów o prawach, przywilejach i obowiązkach ludzi normalnych*².

Najważniejszą przesłanką, która warunkuje skuteczność integracji, są szeroko rozumiane stosunki międzyludzkie, muszą one obejmować pełną akceptację osoby niepełnosprawnej.

Każdy z nas chce mieć grono przyjaciół, znajomych i być zauważonym, być partnerem. Dzieci do prawidłowego rozwoju kompetencji społecznych potrzebują przyjaznego grona rówieśniczego. I mimo swej niepełnosprawności, naturalną potrzebą jest chęć przebywania z rówieśnikami oraz czerpanie radości z tych kontaktów. W integracji ważne jest wzajemne oddziaływanie na siebie oparte na współdziałaniu, akceptacji siebie i innych takimi, jakimi są oraz, co najistotniejsze, wzajemnej uzasadnionej pomocy. Pomoc bowiem powinna być, po pierwsze – na wezwanie, po drugie – ograniczona, po trzecie zaś nie może być wyręczaniem osoby niepełnosprawnej w czynnościach, które potrafi wykonać sama.

Na powyższym opiera się idea kształtowania właściwych relacji w grupie integracyjnej. Na podstawie wielu doświadczeń oraz długoletniej praktyki nauczycielskiej mogę z przekonaniem stwierdzić, iż to osoby dorosłe kształtują wizerunek

¹ Hulek A. [red.] *Pedagogika rewalidacyjna*, PWN, Warszawa 1988.

² Doroszevska J. *Uwarunkowania procesu integracji dzieci niepełnosprawnych z ich pełnosprawnymi rówieśnikami*, Szkoła Specjalna nr 4/1990.

osób niepełnosprawnych u dzieci. Od tego, w jaki sposób nauczyciel postrzega niepełnosprawność, zależy postrzeganie niepełnosprawnego dziecka w grupie rówieśniczej, to nauczyciel tworzy obraz osoby niepełnosprawnej w oczach dziecka. Ważne jest, by wyeliminować we własnej nauczycielskiej postawie stany, których sami nie lubimy – litości, współczucia i nadopiekuńczości. Jeżeli nauczyciel akceptuje niepełnosprawność dziecka, wskazuje jego mocne strony, promuje jego osiągnięcia, biorąc pod uwagę także jego ograniczenia, to właśnie tak dzieci będą postrzegały niepełnosprawnych rówieśników, bo właśnie w założenia edukacji integracyjnej wpisane są zadania dotyczące organizacji środowiska sprzyjającego uczeniu się oraz budowaniu pozytywnego wzorca drugiej osoby.

Niezmiernie istotne w praktyce integracyjnej jest, by pamiętać o fazach rozwoju moralności dziecka. Pierwsza faza – heteronomii, gdy dziecko uznaje zakazy i nakazy wypowiedane przez dorosłych niemalże jako aksjomat (ponieważ autorytet osób dorosłych jest tak wielki). Takie postawy dzieci są określane jako realizm moralny lub konformizm społeczno-moralny. Zjawisko realizmu moralnego jest zgodne z właściwym myśleniem dziecka i powstaje w wyniku zaakceptowania nakazów i zakazów, zatem każda osoba dorosła ma ogromny wpływ na dziecko w tym okresie. Kolejny etap to okres autonomii. W tym czasie dzieci zaczynają brać pod ocenę czyn oraz intencje, a sądy moralne i postawy krystalizują się w sytuacjach życia społecznego. Silne poczucie więzi i zależności z grupą może jednak rodzić sytuacje konfliktowe, w których dziecko ulega naciskowi grupy, walcząc jednak z poprzednio utrwalonymi postawami. To ogromnie ważna wiedza dla nauczyciela, który przecież ma w grupie dzieci z różnych środowisk rodzinnych, często z różnymi wartościami ukształtowanymi w rodzinie oraz nie zawsze pozytywnie ukształtowanym obrazem dziecka niepełnosprawnego. I właśnie rolą nauczyciela jest zbudowanie takich postaw dzieci pełnosprawnych, jak i niepełnosprawnych, które będą godne dla obu stron. Początkowo przecież z wychowaniem dziecko spotyka się w rodzinie, to ona jest źródłem norm i wartości kształtujących jego postawy. Potem dopiero dziecko trafia do placówki edukacyjnej.

Jeżeli w działania wychowawcze wkomponujemy wdrażanie poniższych przekonań:

- każdy z nas ma swoje dobre i złe cechy,
- wzajemna pomoc nie może być podyktowana litością, tylko szczerą chęcią służenia innym,
- pełnosprawność nie czyni nas lepszym od niepełnosprawnego rówieśnika,

- każdy, kto jest w jakiejś dziedzinie sprawniejszy, zdolniejszy, powinien wykorzystać swoje możliwości, aby pomóc słabszym, wówczas uczynimy krok w stronę normalizacji życia, ukształtujemy w dzieciach poczucie, iż fakt bycia pełnosprawnym bądź niepełnosprawnym nie stanowi o wartości drugiego człowieka.

Jeżeli dzieci w grupach integracyjnych przyjmą takie postawy, wówczas możemy mieć nadzieję, iż idea integracji przyniesie rezultaty w życiu przyszłych pokoleń.

System nauczania integracyjnego, który oznacza nowy model oświaty, wymaga wprowadzenia i przestrzegania poniższych zasad:

- Humanizacja edukacji – każde dziecko jest inne i ma swoją indywidualną drogę rozwoju, ma również swoją historię, którą trzeba wziąć pod uwagę.
- Wychowanie i nauczanie nie tworzy dziecka, ale pomaga mu w tworzeniu samego siebie. Proces rozwoju polega na przetwarzaniu napływających do dziecka informacji. Przetwarzanie ma charakter indywidualny i, nawet w przypadku względnej jednolitości środowiska informacyjnego, efekty rozwoju są zróżnicowane. Liczenie się z tą różnorodnością i jej uwzględnianie jest swoistym stylem humanizacji procesów edukacyjnych.
- Zmiana metod i sposobu nauczania. Odejście od percepcyjno-odtwórczych form aktywności dzieci na rzecz form percepcyjno-innowacyjnych.
- Zmiana funkcji programu. Ujęcie programu jako propozycji wielokierunkowej aktywności dzieci. Wykorzystanie treści programowych z uwzględnieniem potrzeb i możliwości edukacyjnych dzieci oraz wspieranie ich aktywności.
- Diagnozowanie osiągnięć rozwojowych dzieci przy wykorzystaniu metod obserwacyjnych.

Integracja ma na celu zlikwidowanie podziału między światem dzieci zdrowych i niepełnosprawnych. Samo przebywanie dzieci ze sobą nie jest jeszcze integracją. Właściwie pojęta integracja ma miejsce wtedy, gdy dana placówka daje możliwość dzieciom niepełnosprawnym aktywnie uczestniczyć we wspólnych zajęciach, a jednocześnie udziela im odpowiedniej pomocy i wsparcia zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami i możliwościami.

O integracji mówi się, myśląc o:

- łączeniu w jednej grupie lub klasie dzieci o różnych możliwościach intelektualnych i rozwojowych,

- łączeniu treści programowych i metod nauczania.

Cechą charakterystyczną integracji w oświacie jest świadome łączenie w jednej grupie przedszkolnej lub w klasie dzieci sprawnych i niepełnosprawnych. Ta na pozór mało znacząca zmiana ma dla edukacji liczne korzystne konsekwencje.

Po pierwsze, zmusza do ponownego spojrzenia na to, czego uczy się dzieci. Czy ważne jest, by dziecko zdobyło bardzo dużo informacji, a może jest istotniejsze, by zdobyło umiejętność szukania informacji i wykorzystania jej w życiu? Czy ważne są treści zawarte w programie nauczania, czy też uczeń, który dzięki nauczycielowi ma jak najlepiej rozwinąć swoje możliwości?

Nauczyciel pracujący w grupie integracyjnej wybiera dziecko, a nie program, i czyni wszystko, by uczeń rozwijał się wszechstronnie. Oznacza to, że nauczyciel wybiera taki program, który daje możliwości rozwoju i sukcesu każdemu dziecku w grupie przedszkolnej czy klasie.

W grupie integracyjnej pod znakiem zapytania stają też dotychczasowe metody nauczania, zgodnie z którymi dziecko było biernym odbiorcą treści autorytatywnie przekazywanych przez nauczyciela. Pedagog stojący przed grupą integracyjną, zróżnicowaną pod względem możliwości i potrzeb poznawczych, widzi bezskuteczność i niecelowość dotychczasowych działań.

Mając pod opieką dzieci bardzo zdolne i z opóźnionym rozwojem umysłowym, sprawne ruchowo i z ograniczeniami na tym obszarze, jest zmuszony przekazywać wiedzę na różnych poziomach i wykorzystywać różne metody.

Integracja sprzyja bardziej wszechstronnemu rozwojowi dzieci, nie tylko niepełnosprawnych. Dostarcza wszystkim więcej różnorodnych doświadczeń społecznych, dzięki czemu stymuluje ich rozwój społeczno-emocjonalny. Stwarza lepsze warunki nauczania, ponieważ nauka, działanie dzieci odbywa się w mniejszych grupach i z wykorzystaniem różnorodnych form i metod. Daje szansę wyrównywania opóźnień i braków poprzez wzbogacanie procesu nauczania terapią prowadzoną przez specjalistów zatrudnionych w placówce integracyjnej. Sprzyja rozwijaniu uzdolnień i talentów u dzieci, ponieważ nauczyciele zwracają większą uwagę na indywidualny rozwój każdego dziecka.

W Przedszkolu Publicznym z Oddziałami Integracyjnymi nr 25 w Olsztynie funkcjonuje w chwili obecnej 5 grup integracyjnych, w których przebywają dzieci zdrowe i niepełnosprawne. Kryterium doboru do grupy integracyjnej dziecka z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego jest w szczególności jego społeczny rozwój oraz rodzaj i stopień niepełnosprawności. Staramy się, aby przedszkole stało się instytucją, w której z jednej strony dziecko niepełnosprawne wkracza w życie społeczne, z drugiej zaś dziecko zdrowe uczy się współistnieć z dzieckiem niepełnosprawnym.

Grupę prowadzą dwie nauczycielki pracujące w systemie zmianowym oraz nauczyciel wspomagający, którego zadaniem jest wspieranie dzieci z niepełnosprawnością w realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego. W każdej grupie dodatkowo zatrudnione są dwie osoby jako personel pomocniczy. Do ich obowiązków należy nie tylko pomoc w czynnościach samoobsługowych i utrzymaniu porządku, ale również asystują one w trakcie zajęć dydaktycznych, zabaw, prac plastycznych. Ich obecność i pomoc jest nieodzowna.

W przedszkolu z oddziałami integracyjnymi realizowana jest podstawa programowa wychowania przedszkolnego i wybrany przez nauczycielki program wychowania przedszkolnego dostosowany do możliwości dziecka. Ma to odzwierciedlenie w planowaniu miesięcznym. Praca w oddziałach odbywa się zgodnie z ramowym rozkładem dnia, który jest zatwierdzony przez radę pedagogiczną. Każda grupa modyfikuje go, dobierając różnorodne formy aktywności w zależności od potrzeb i możliwości wychowanków.

Dzieci z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego objęte są zajęciami indywidualnymi. Rodzaj i ilość zajęć zależy od zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanym przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną, oraz indywidualnych potrzeb i możliwości psychofizycznych dziecka. Ustalaniem strategii rozwoju dziecka niepełnosprawnego zajmuje się zespół transdyscyplinarny. W przepisach ogólnych ustawy o systemie oświaty czytamy, iż system oświaty zapewnia między innymi wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny. Wparcie i systemowa pomoc jest szczególnie istotna w kontekście rodzin, które wychowują dziecko niepełnosprawne. *Zmaganie się z trudnymi problemami egzystencjalnymi, świadomością bycia rodzicami dziecka z odchyleniami od normy, jego rehabilitacją, wyczerpuje*

siły. (...) Pomoc rodzinie powinna być wczesna, długotrwała i adekwatna do zmieniających się potrzeb³.

Przedsięwzięciem, które stanowi o przełamaniu tradycyjnego modelu podejścia do dziecka niepełnosprawnego i jego rodziców, jest powołanie w całej placówce, nie tylko w przedszkolu integracyjnym, zespołów transdyscyplinarnych (z czynnym udziałem rodziców), które funkcjonują spójnie z zespołami interdyscyplinarnymi.

Do głównych zadań zespołu transdyscyplinarnego należy:

- stawianie diagnozy wspólnie przez zespół (nauczyciele i rodzice), gdzie rodzice są pełnoprawnymi i aktywnymi członkami zespołu,
- wspólne opracowanie strategii pracy z dzieckiem z uwzględnieniem priorytetów i potrzeb rodziny,
- wspólna odpowiedzialność członków zespołu za to, jak program jest wdrażany przez realizatorów,
- poszerzanie wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin, praca nad spójnością zespołu.

Na podstawie wieloletniej pracy zespołu można uznać ten model za najbardziej kompleksowy i systemowy w całościowym programie działań na rzecz dziecka niepełnosprawnego. Możliwość spotkania się rodzica w jednym czasie ze wszystkimi nauczycielami, specjalistami, którzy prowadzą terapię i zajęcia z ich dzieckiem, pozwala na spójne i całościowe przekazanie najistotniejszych informacji na temat dziecka oraz wyznaczenie priorytetowych kierunków pracy. Specjaliści wraz z rodzicem weryfikują treści ujęte w Indywidualnym Programie Edukacyjno-Terapeutycznym, jak również wyznaczają zadania, które są realne do wdrażania w placówce i w domu rodzinnym. Funkcjonowanie zespołów w takiej formie sprawia, iż rodzice stają się partnerami w dyskusji, aktywnymi współtwórcami programów, zaś przestają być posłusznymi wykonawcami zaleceń specjalistów.

Spotkanie takie stanowi również diagnozę wydolności wychowawczej, psychoemocjonalnej i socjalnej rodziców, co staje się przyczynkiem do włączenia adekwatnych interwencji pomocowych (spotkanie z psychologiem, pomoc mate-

rialna, ukierunkowanie na inne instytucje pomocowe).

Dzieci zdrowe również objęte są indywidualnym wsparciem i działaniami terapeutycznymi. Wszystkie zajęcia prowadzone są przez specjalistów zatrudnionych w placówce.

W ofercie programowej przedszkola mamy ponadto zajęcia: hydroterapia (rodzice mogą korzystać wspólnie z dziećmi), rytmika, logomuzykoterapia – cykl zajęć opracowany i prowadzony przez psychologa i logopedę będącego jednocześnie instruktorem KLANZY, profilaktyka dysleksji – program opracowany przez nauczycielki przedszkola integracyjnego i psychologa przy współpracy specjalisty z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nr 3 w Olsztynie, gimnastyka korekcyjna, raz w miesiącu koncerty w filharmonii, raz w tygodniu spektakl teatralny oraz zajęcia dodatkowe, płatne przez rodziców, takie jak: tańce, nauka języka angielskiego.

W każdej grupie realizowane są zajęcia dodatkowe w ramach kół zainteresowań, których treści wykraczają poza podstawę programową. Realizowane są one przez nauczycieli grup przedszkolnych wg ich autorskich programów (taniec towarzyski, edukacja regionalna, ekologiczna, artystyczna).

Główną zatem ideą integracji społecznej realizowanej w przedszkolu, potem w szkole jest pełna akceptacja, współdziałanie i prawo każdego człowieka do godnego, pełnego i satysfakcjonującego życia.

Bibliografia

1. Doroszewski J. *Uwarunkowania procesu integracji dzieci niepełnosprawnych z ich pełnosprawnymi rówieśnikami*, Szkoła Specjalna nr 4/1990.
2. Hulek A. [red.] *Pedagogika rewalidacyjna*, PWN, Warszawa 1988.
3. Kosakowski Cz. *Węzłowe problemy pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo „Akapit”, Toruń 2003.

Autorka jest oligofrenopedagogiem, dyrektorem Zespołu Placówek Edukacyjnych w Olsztynie

³ Kosakowski Cz. *Węzłowe problemy pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo „Akapit”, Toruń 2003.